

Learning, Developing and Inheriting Process of Mudmee Weaving Wisdom for Creative Tourism Promotion Based-On Cultural Capital by Community-Based Tourism Management of Tai-Puan Hinpak Sub-District, Banmee District, Lopburi Province

Kasak Tekhanmag

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

Panitsupa Thamxramual

Research and Development Institute, Thepsatri Rajabhat University

Kanda Tekhanmag

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phra Nakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

Corresponding Author: tkdady@hotmail.com

Received: May 22, 2023 Revised: July 7, 2023 Accepted: July 10, 2023

Abstract

This research aims to study the processes of learning, developing, and inheriting the Mudmee weaving wisdom. It is regarded as an important cultural capital that is a base to support a creative tourism promotion following a community-based tourism management of the Thai-Puan community, Hinpuk sub-district, Banmee district, Lopburi province. This qualitative research collected data from thirty-four key informants who were selected using a purposive sampling and a snowball sampling. They were divided into two groups: fifteen village sage, village wisemen, and local leaders, and nineteen Tai-Puan, Mudmee weaving wisemen. The data were collected by doing a field study (community survey, in-depth interview, non-participant observation, focus group discussion, and documentary research. Data and methodological triangulation were employed to validate data, and Typological Content Analysis was used for data analysis.

The main findings were: 1. in terms of community contexts, the economy condition and the Thai-Puan cultural capitals influenced Thai-Puan Mudmee weaving wisdom; 2. for the learning process of the weaving wisdom, it was passed down through household and communities system that the ex-generations taught their descendants to learn how to do patterns, tying, coloring, and weaving; 3. for the development of the weaving wisdom, it was instructed and transferred orally. People exchanged their knowledge and experiences, tried new techniques, or learned some techniques from government offices.

Mudmee weaving was supported and developed by public businesses, government sections, customers, and Tai-Puan wiseman. All of these supports lead to the local wisdom reservation and transmission and high-standard Mudmee clothes. The development also supports local people to have stable jobs and incomes as the Mudmee weaving group is strong and independent. The group is a renowned weaving group in the province and also gains many awards and 4. the inheriting process of the weaving wisdom of Thai-Puan community, was done through families, community, and workshops. The inheritances were the descendants of the weaving group, members of the weaving group, people in the community, and those who were interested in weaving. The contents that they learned included patterning, tying, coloring, weaving, and goods value-adding techniques.

Keywords: Learning and Transmission Process, Mudmee Weaving Wisdom, Cultural Capital

กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรม
โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก
อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี*

กาสัก เต๊ะชั้นหมาก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

พนิตสุภา ธรรมประมวล
สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

กานดา เต๊ะชั้นหมาก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Corresponding Author: tkdady@hotmail.com

ได้รับบทความ: 22 พฤษภาคม 2566 ปรับปรุงแก้ไข: 7 กรกฎาคม 2566 ตอรับตีพิมพ์: 10 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสนทนาลึกอย่างเจาะจง และการบอกต่อ ศึกษากลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชน ผู้รู้ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น และผู้ทรงภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ชาวบ้านหินปัก 2 กลุ่ม ได้แก่ ประชาชน/ผู้รู้ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น 15 คน และผู้ทรงภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ชาวบ้านไทยพวนตำบลหินปัก 19 คน รวมทั้งสิ้น 34 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยประยุกต์ใช้การศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสำรวจชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การประชุมกลุ่มเฉพาะและการศึกษาจากเอกสาร ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลและวิธีรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกชนิดข้อมูล

ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า 1. บริบทของชุมชนในมิติทุนทางสังคมวัฒนธรรมของตำบลหินปักที่ส่งผลถึงภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมไทยพวนบ้านหินปัก 2. กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ คือ วิธีการเรียนรู้ผ่านระบบครอบครัวและชุมชน ผู้สอนได้แก่ ยาย ย่า แม่ พี่น้อง ผู้เรียนคือลูกหลาน และเนื้อหาที่เรียนรู้ได้แก่ลวดลาย การมัด การย้อม การให้สี การทอ 3. กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ คือ วิธีการพัฒนาได้แก่สั่งสอน บอกเล่า แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ รับจากราชการ ลองผิดลองถูก ผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคือ ธุรกิจ ส่วนราชการ

* ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
COA No. 002/2023

ลูกค้า และผู้ทรงภูมิปัญญา ผลของการพัฒนาเกิดการอนุรักษ์/สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้ามัดหมี่ มีคุณภาพมาตรฐาน สร้างงาน สร้างรายได้ กลุ่มทอผ้าเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และได้รับรางวัลและสร้างชื่อเสียง และ 4. กระบวนการการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ คือ วิธีการสืบทอดผ่านระบบครอบครัว กลุ่มชุมชน และการเป็นวิทยากร ผู้รับการสืบทอด ได้แก่ ลูกหลาน สมาชิกกลุ่ม คนในชุมชน ผู้สนใจ เนื้อหาที่สืบทอดคือ ลวดลาย การมัด การย้อม การให้สี การทอ และการแปรรูป

คำสำคัญ: กระบวนการเรียนรู้และสืบทอด, ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่, ทูทางวัฒนธรรม

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งมีทั้งการจัดการเรื่องการกินการอยู่ ระบบสวัสดิการ ระบบการออม ระบบการผลิต ระบบการจัดการ เช่น ระบบสุขภาพ การผลิต การแปรรูป จึงตอบสนองทั้งครอบครัว ชุมชน และนักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน ทำให้มีสุขภาพดี มีอาหารการกินที่ดี มีระบบการจัดการที่ดี ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนต้องเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน การเรียนรู้และการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนจึงมีความจำเป็น ต้องมีข้อมูล มีความรู้ มีแผน ต้องมีภาคีพันธมิตร ทั้งภาครัฐกิจ ภาครัฐ ภาคเอกชนร่วมด้วยช่วยกัน ช่วยกันเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง ฝึกฝนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยว การจัดการทุกอย่างด้วยความรู้ความเข้าใจและเอาใจใส่ด้วยทักษะที่ดี มีคุณภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ได้รับการส่งเสริม โดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2006, pp. 2-4) เพราะการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ช่วยเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ให้มีความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน โดยเชื่อมั่นว่าการเข้าร่วมเรียนรู้ทำกิจกรรมอันมีคุณค่าของชุมชน ผ่านการเชื่อมโยงของชุมชนที่พร้อมสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยว จะช่วยให้เกิดการจดจำและความประทับใจอย่างลึกซึ้งถึง “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่ของการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง เป็นการต่อยอดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจากเดิมซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสถานที่ พิพิธภัณฑสถาน ราชวัง ตลาด อนุสาวรีย์หรือหาดทราย หรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Resources) มาให้ความสนใจในทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Resources) มากขึ้น เช่น วิถีชีวิต บรรยากาศ อัตลักษณ์ หรือการสร้างสรรค์ เช่น งานหัตถกรรมและศิลปะ โดยสนใจวิถีชีวิตของคนธรรมดา มากกว่าวิถีชีวิตหรูหราแบบราชสำนักหรือชนชั้นสูง (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, และคนอื่นๆ, 2555, หน้า 55)

การนำทุนวัฒนธรรม เช่น เรื่องราว (Story) เนื้อหา (Content) ของวัฒนธรรมไทยมาเป็นส่วนหนึ่งในการเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการหรือสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าหรือบริการของตนเพื่อสร้างจุดขาย สอดคล้องกับการพัฒนาทุนวัฒนธรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ต่อเนื่องถึงฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยมุ่งไปที่การเชื่อมโยงระหว่างทุน 6 ทุน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงินและทุนวัฒนธรรม โดยทุนวัฒนธรรมเป็นจุดศูนย์กลางที่เชื่อมโยงกับทุนประเภทอื่นๆ ทุนวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นเหมือนกิจกรรมต้นน้ำ (Upstream) ในห่วงโซ่มูลค่าของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ การบำรุงรักษามรดกศิลปวัฒนธรรมและการนำทุนวัฒนธรรมมาเพิ่มคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงส่งเสริมอุตสาหกรรมวัฒนธรรมได้ถูกบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ด้านการเชิดชูและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในแผนปฏิบัติราชการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2566) รวมถึงการนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Bases Tourism: CBT) เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน จึงเป็นรูปแบบ

การท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น โดยมีจุดยืนที่เป็นหลักการสำคัญ คือ 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ 2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต 5) มีความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม 6) คงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม 8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนในท้องถิ่น และ 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน (พจนานุกรม, 2546, หน้า 12) การจะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการข้างต้น มีความจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ชุมชนไทยพวนบ้านหินปักมีจิตสำนึกในความเป็นชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมไทยพวนสูงมาก ดังสะท้อนออกมาเป็นคำขวัญของตำบลหินปักที่ว่า “วัฒนธรรมหินใหญ่ แรกถิ่นไทยพวน ครบถ้วนประเพณี ภาพสีล้ำค่า แดนผ้ามัดหมี่” (องค์การบริหารส่วนตำบลหินปัก, 2565, ย่อหน้า 1-3) โดย “วัฒนธรรมหินใหญ่”: ที่มาของชื่อ “หินปัก” ได้มาจากชื่อหมู่บ้านและชื่อวัดเก่าแก่ แต่เดิมบริเวณที่เรียกว่า บ้านหินปักใหญ่ มีหินขนาดใหญ่มากก้อนหนึ่ง ตั้งอยู่ในลักษณะปักอยู่โดดเดี่ยวกลางลานริมลำคลอง ซึ่งที่มาของชื่อบ้านหินปักใหญ่หมายถึงหินใหญ่ที่ปักอยู่ก้อนนี้เอง กลุ่มชาวบ้านไทยพวนบ้านหินปักได้อพยพมาจากทุ่งไหหินเมืองเชียงขวางแดนเมืองพวน เมื่อราวปี พ.ศ. 2300 และได้เริ่มสร้างวัดอันถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนขึ้นที่วัดหินปักใหญ่ เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2306 ต่อมาได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นในบริเวณใกล้เคียง ก็ยังเรียกชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า บ้านหินปัก แต่เพิ่มชื่อต่อท้ายตามทิศที่ตั้งและสภาพภูมิประเทศ นอกจากนี้ชาวไทยพวนบ้านหินปักยังคงรักษาวัฒนธรรม/ประเพณีไว้อย่างครบถ้วนตามวัฒนธรรม/ประเพณีไทยพวน กล่าวคือ เดือนอ้ายบุญข้าวจี เดือนยี่บุญข้าวหลาม เดือนสามบุญกำฟ้า เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหกบุญหมู่บ้าน เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญห่อข้าว เดือนสิบเอ็ดบุญตักบาตรเทโว และยังมีประเพณีสำคัญ คือ สู่ขวัญ กำฟ้า (เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ) วันกตัญญูผู้สูงอายุ สารทไทยพวน (วันสิ้นเดือน 9) เสอกระจาด เป็นต้น อีกทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหินปักใหญ่ เป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นภาพวาดพุทธประวัติและพระเวสสันดรชาดก ตลอดจนภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่เป็นอัตลักษณ์สำคัญที่สามารถสร้างชื่อเสียงความภาคภูมิใจ และรายได้ให้กับชุมชนไทยพวนหินปักอย่างยิ่ง

จากข้อมูลโดยสังเขปข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีฐานทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ที่ชาวไทยพวนภาคภูมิใจร่วมกันและพยายามพลิกฟื้นวัฒนธรรมและพลังของชุมชนจนประสบผลสำเร็จได้ระดับหนึ่ง ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนไทยพวน ตำบลหินปักสามารถจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการสู่เศรษฐกิจชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมไทยพวนได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ประกอบกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สมควรทำหน้าที่เป็นหน่วยงานทางวิชาการโดยร่วมมือกับชุมชน/ท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชน/ท้องถิ่นเกิดความรู้/เกิดเจตคติที่ดี/มีทักษะและสามารถอนุรักษ์และสืบทอดทุนทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนแล้ว การวิจัยเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะเป็นเครื่องมือเพื่อการบูรณาการในระดับชุมชนหรือพื้นที่ (Community/Area-based Approach) เพื่อเป้าหมายในการร่วมมือกันจัดการกับสภาพ

ของปัญหาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และการพลิกฟื้นวัฒนธรรมไทยพวนของตำบลหินปัก ซึ่งนอกจากจะเป็นการใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นหนุนเสริมฐานทุนทางวัฒนธรรมให้เข้มแข็งแล้ว ยังเป็นการสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนและสังคมไทยโดยรวมด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการท่องเที่ยวผ่านผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ใน 4 ประเด็น คือ 1) บริบทของชุมชนในมิติทุนทางสังคมวัฒนธรรมของตำบลหินปักที่ส่งผลถึงภูมิปัญญาการท่องเที่ยวผ่านผ้ามัดหมี่ 2) กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการท่องเที่ยวผ่านผ้ามัดหมี่ 3) กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาการท่องเที่ยวผ่านผ้ามัดหมี่ และ 4) กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการท่องเที่ยวผ่านผ้ามัดหมี่

การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดเชิงทุนวัฒนธรรมมี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) สิ่งที่มีอยู่ในตัวคนและกลุ่มคนมาอย่างยาวนาน (Embodies State) เช่น ความคิด จินตนาการ ความคิดริเริ่มและความเชื่อ 2) สิ่งที่เป็นรูปธรรม (Objectified State) ในรูปแบบของสินค้าวัฒนธรรม เช่น รูปภาพ หนังสือ สิ่งก่อสร้างสถานที่ที่เป็นมรดกโลก 3) ความเป็นสถาบัน (Institutionalization State) ซึ่งสามารถทำให้เกิดความเป็นรูปธรรม เช่น กติกา การยอมรับที่หลากหลาย คนเห็นร่วมกัน เช่น การยอมรับในสถาบันพระมหากษัตริย์ วัด และโรงเรียน (Bourdieu, 1986, pp. 64-75) นอกจากนี้ ทุนทางวัฒนธรรมยังรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนซึ่งแบ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Heritage) คือ สิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้น เช่น สถานที่ที่อยู่อาศัย ชุมชน อาคาร รวมถึง งานฝีมือ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Heritage) รวมถึงประเพณี ขนบธรรมเนียม ภาษา เพลง พิธีกรรม เทศกาล ทักษะพิเศษ เป็นต้น (ICOMOS Australia, 1999, pp 23-24) ซึ่งมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพราะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างในแต่ละท้องถิ่นนั้น เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี (นรินทร์ สังข์รักษา, 2555, หน้า 148-161)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2006) ช่วยเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน เปิดโอกาสให้มีประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่นำไปสู่การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน เริ่มจากการปลูกจิตสำนึกทางด้านวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน และการส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญาให้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และการอนุรักษ์สืบสาน (นิตติยา ทองเสนอ, และอุทิศ สังข์รัตน์, 2558, หน้า 198-199) ในขณะเดียวกันก็มีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าให้กับท้องถิ่นและเพิ่มพูนประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยว ตลอดจนเกิดการผลิตสินค้าท้องถิ่นซึ่งเป็นการกระจายรายได้ให้ชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Raymond (2007) ที่ได้นำเสนอแนวคิด

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไปใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวที่เกาะใต้ ประเทศนิวซีแลนด์ แล้วพบว่า เป็นการสร้างรายได้เพิ่มให้กับชุมชนโดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน การจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมที่กำหนดทิศทาง โดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิด การเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้าง ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลางและเป็นฐานในการจัดการ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ออกเป็น 4 ลักษณะตามอัตลักษณ์ ของทุนทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ คือ 1) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และสภาพสังคม โดยแบ่งเป็นกลุ่มแสดงออกทางวัฒนธรรม แบบดั้งเดิม (Traditional Cultural Expression) เช่น เทศกาล งานประเพณีต่างๆ และกลุ่มที่ตั้งทาง วัฒนธรรม (Cultural Sites) เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น 2) วิถีชีวิต (Lifestyles) หมายถึง กลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ทั้งวิถีชีวิตของสังคมเมือง และวิถีชีวิตสังคมชนบท ในแง่การเรียนรู้การดำรงชีวิตหรือวิถีการประกอบอาชีพ 3) ศิลปะ (Arts) หมายถึง กลุ่มการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรม เช่น งานศิลปะ (Visual Arts) การวาดภาพ รูปปั้น และ ศิลปะการแสดง (Performing Arts) การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การแสดงนาฏศิลป์และการแสดงละคร เป็นต้น 4) สินค้าที่ตอบสนองความต้องการที่แตกต่าง (Functional Creation) หมายถึง กลุ่มท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ที่เป็นสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการ แตกต่างกันไป เช่น เรียนทำอาหารไทย เรียนมวยไทย ฝึกสมาธิ และการจัดกิจกรรม (Workshop) เป็นโปรแกรมการฝึกปฏิบัติโดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันและทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ เป็นต้น

จากแนวคิดดังกล่าวโดยสังเขปข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าภูมิปัญญาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นทุน ทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมของชุมชนไทยพวนตำบลหินปัก สามารถนำมาใช้เป็นฐานต้นทุนสำคัญ ที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชน ไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย 2 กลุ่ม สำคัญ คือ

1.1 ประชาชน/ผู้รู้ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ชาวไทยพวน บ้านหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่ได้จากการสุ่มแบบเจาะจงโดยการบอกต่อ (Snow-ball) จำนวน 15 คน โดย 1) เป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนตำบลหินปักมาอย่างต่อเนื่องยาวนานไม่น้อยกว่า 30 ปี 2) เป็นผู้ ที่รู้เรื่องราวบริบทที่เป็นทุนทางสังคม/วัฒนธรรมของชาวไทยพวนบ้านหินปัก 3) เป็นสมาชิก/กรรมการสภา วัฒนธรรมไทยพวนตำบลหินปัก และ 4) เป็นผู้ที่เห็นคุณค่าและพร้อมจะให้ความร่วมมือในการวิจัย ครั้งนี้

1.2 ผู้ทรงภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ชาวไทยพวนตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่ได้จากการสุ่มแบบเจาะจงโดยการ Snow-ball โดยที่ผู้วิจัยเลือกผู้ใหญ่วนิดา รักพรหม อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 และประธานกลุ่มสตรีอาสาบ้านพวน ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่นและได้รับรางวัลจากการประกวดผ้าลายโบราณ และเป็นผู้นำในการรวมกลุ่มผู้ทอผ้ามัดหมี่ขึ้น จนกระทั่งมีเครือข่ายครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบลหินปัก จำนวน 19 คน โดย 1) เป็นผู้ที่มีผลงานการทอผ้ามัดหมี่มาอย่างต่อเนื่องยาวนานไม่น้อยกว่า 20 ปี 2) เป็นผู้ที่เคยได้รับรางวัลจากผลงานการทอผ้ามัดหมี่ 3) เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าไทยพวนตำบลหินปัก และ 4) เป็นผู้ที่เห็นคุณค่าและพร้อมจะให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้

2. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลายประกอบกัน ได้แก่ 1) การสำรวจชุมชน (Community Survey) 2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) 3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) 4) การประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และ 5) การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยได้กำหนดคำถามไว้ในประเด็นหลักอย่างกว้างๆ และเพิ่มเติมประเด็นอื่นได้ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเน้นให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัยตามที่เกียรติสุตา ศรีสุข (2556, หน้า 16-17) เสนอไว้ คือ 1) ศึกษาวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยอย่างละเอียด 2) กำหนดประเด็นที่ต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ตรงตามวัตถุประสงค์ 3) รวบรวมรายการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการตามประเด็นที่กำหนดไว้ 4) พิจารณาแต่ละรายการเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีความชัดเจนทางภาษาเข้าใจง่าย เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูล 5) พิจารณารายการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา และ 6) จัดทำแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายและดำเนินการปรับปรุงแก้ไขจนได้แบบรายการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ ในขณะที่รวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้การจดบันทึกสรุปลึ้นๆ เฉพาะประเด็นที่สำคัญตามความเป็นจริงโดยไม่มีมติความ นอกจากนี้ยังได้บันทึกเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึกหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะที่รวบรวมข้อมูลด้วย

3. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความแม่นยำตรงของข้อมูล (Validity) และความเชื่อถือได้ (Reliability) ของข้อมูลโดยเริ่มจากรูปแบบการรวบรวมข้อมูลในหลากหลายวิธี ทั้งการเก็บข้อมูล และนำมาประกอบการแปลความหมายร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง รวมถึงเพื่อให้ข้อมูลที่ได้นั้นมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด จึงได้มีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ตามที่สุภางค์ จันทวานิช (2553, หน้า 128-130) เสนอไว้ โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคลที่ต่างกัน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำผลสรุปเบื้องต้นจากข้อมูลมาใช้ในการออกแบบและตั้งคำถามเพิ่มเติม เพื่อใช้ตอบคำถามงานวิจัยให้สมบูรณ์มากขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่อง ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อนักวิจัยเริ่มต้นเก็บข้อมูลจนถึงเมื่อสิ้นสุดการเก็บข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาที่ประยุกต์จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอนใหญ่ ตามข้อเสนอของรัตนะ บัวสนธ์ (2558, หน้า 228-235) ได้แก่ 1) การจัดระเบียบข้อมูล 2) การทำดัชนีหรือกำหนดรหัสข้อมูล 3) การกำจัดข้อมูลหรือสร้างข้อสรุป

ชั่วคราว 4) การสร้างบทสรุป และ 5) การพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในทุกประเด็นที่ต้องการศึกษาให้สอดคล้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

1. บริบทชุมชนในมิติทุนทางสังคมของตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลให้ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน ได้แก่

1.1 ฐานเศรษฐกิจของตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ซึ่งประกอบด้วย 1) ทรัพยากรบุคคล 2) ทรัพยากรธรรมชาติ 3) การผลิต/บริโภค 4) ศักยภาพและเทคโนโลยีจากภายนอก 5) สุขภาวะชุมชน และ 6) ปัจจัยและข้อจำกัดอื่นๆ

1.2 ทุนทางวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบด้วย 1) วัฒนธรรมการเรียนรู้ 2) วัฒนธรรมการทำงาน 3) ประวัติศาสตร์ชุมชน 4) จิตสำนึกของคน/ท้องถิ่น/สาธารณชน 5) จริยธรรม/ธรรมาภิบาล และ 6) วิถีวัฒนธรรมเชิงรูปธรรม

2. กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ เป็นดังนี้

2.1 มูลเหตุจูงใจให้เรียนรู้ ได้แก่ การก่อให้เกิดอาชีพและรายได้ควบคู่กับการเห็นคุณค่าของการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของชุมชน

2.2 วิธีการเรียนรู้เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาในครัวเรือน ได้แก่ การทำให้อุ การสั่งสอน การบอกเล่า และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

2.3 ผู้สอน ได้แก่ ยาย ย่า แม่ พี่น้อง โดยผู้เรียนที่เป็นลูกหลาน

2.4 เนื้อหาที่เรียนรู้ ได้แก่ ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ตั้งแต่ลวดลาย การมัด การย้อม การให้สี การทอ และการแปรรูป

3. กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ เป็นดังนี้

3.1 วิธีการพัฒนา ได้แก่ การสั่งสอน บอกเล่า แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ (จากการเรียนรู้/ดูงาน) รับจากราชการ (การสาธิต) ลองผิดลองถูก

3.2 ผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาคือธุรกิจ ส่วนราชการ ลูกค้า และผู้ทรงภูมิปัญญา

3.3 ผลของการพัฒนาทำให้เกิดการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้ามัดหมี่มีคุณภาพมาตรฐานดีขึ้น ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น กลุ่มทอผ้าเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และได้รับรางวัลและสร้างชื่อเสียง เช่น ได้รับรางวัล OTOP (5 ดาว) มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่น หมู่บ้านหัตถกรรมดีเด่น หมู่บ้านอุตสาหกรรมดีเด่น สินค้ามาตรฐานสหกรณ์ เป็นต้น

4. กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ เป็นดังนี้

4.1 มูลเหตุจูงใจให้เกิดการสืบทอด ได้แก่ การก่อให้เกิดอาชีพและรายได้ควบคู่กับการเห็นคุณค่าของการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของชุมชน

4.2 วิธีการสืบทอดผ่านระบบครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และการเป็นวิทยากร

4.3 ผู้รับการสืบทอดได้แก่ลูกหลาน สมาชิกกลุ่ม คนในชุมชน ผู้สนใจ

4.4 เนื้อหาที่สืบทอด ได้แก่ ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ตั้งแต่ลวดลาย การมัด การย้อม การให้สี การทอ และการแปรรูป รายละเอียดดังภาพ 1

ภาพ 1 บทสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปึก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี (ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2566)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยนี้ทำให้ความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญา จนสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ การพัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีเป็นอย่างไร ดังบทสรุปและสังเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถนำไปสู่การอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีมีมูลเหตุสำคัญมาจากการก่อให้เกิดอาชีพและรายได้ควบคู่กับการเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ การพัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของชุมชน ทั้งผู้สืบทอดและผู้เรียนรู้ และรับการสืบทอด ซึ่งสอดคล้องกับศุลชัย สระทองหัก (2565) ที่ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ บ้านดอนทราย ตำบลสระเกษเทียม อำเภอมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม แล้วพบว่าการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เป็นการฟื้นฟูองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม เพื่อสร้างความตระหนักในชาติกำเนิดของตนเอง สร้างความรัก ความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ และมีความรู้สึกรักตัวเองเป็นเจ้าของชุมชน

2. จากผลการวิจัยที่พบว่าวิธีการเรียนรู้ และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของผู้ทรงภูมิปัญญาไทยพวนบ้านหินปัก คือ การทำให้อู การสั่งสอน การบอกเล่า การสาธิตวิธีการ และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ส่วนการพัฒนาเน้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ (จากการเรียนรู้/ดูงาน) การรับจากส่วนราชการ (การสาธิต) ลองผิดลองถูก โดยผู้เรียนรู้และได้รับการสืบทอด ได้แก่ ลูกหลานสมาชิกกลุ่มคนในชุมชนนั้น สอดคล้องกับจินต์ประวีร์ เจริญนิม, และสิริชัย ดีเลิศ (2563) ที่ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืนแล้วพบว่า การสร้างภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร สามารถแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ 1) จากการปฏิบัติจริง เป็นการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ 2) จากการอบรม ตามความสนใจของผู้สูงอายุ 3) ครูพักลักจำ การจดจำ/แอบจำมาจากผู้มีความรู้ความชำนาญในด้านนั้นๆ และนำมาทำตาม 4) จากประสบการณ์ เกิดจากการสะสมความรู้ของตัวผู้สูงอายุเอง และ 5) จากพิธีกรรม เป็นการสร้างภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอด มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การปฏิบัติจริง เป็นการให้ผู้เรียนได้ทำจริง 2) การสาธิตและทำให้เป็นดูเป็นตัวอย่างและให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม 3) การบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และ 4) ถ่ายทอดเฉพาะสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น

3. จากผลการวิจัยที่พบว่าหน่วยราชการต่างๆ เช่น จังหวัดลพบุรี สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี องค์การบริหารส่วนตำบลหินปัก เป็นต้น ได้ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้ทรงภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ชาวไทยพวนหินปัก ได้ส่งสมประสบการณ์ที่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าจากบรรพบุรุษและเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังได้เล็งเห็นถึงคุณค่าในความงามของผ้าที่ทอและต้องการอนุรักษ์ สืบทอด และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ไทยพวนให้คงอยู่และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องนั้นเป็นการดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ

แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 57 รัฐต้อง (1) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วม ในการดำเนินการด้วย

4. การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งมีทั้งการจัดการเรื่องการกินการอยู่ ระบบสวัสดิการ ระบบการออม ระบบการผลิต ระบบการจัดการ เช่น ระบบสุขภาพ การผลิต การแปรรูป จึงตอบสนองทั้งครอบครัว ชุมชน และนักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน ทำให้มีสุขภาพดี มีอาหารการกินที่ดี มีระบบการจัดการที่ดี ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชน ที่มั่นคงและยั่งยืนต้องเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชน และเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นไปดังข้อเสนอของ ชันญ วงษ์วิภาค (2545, หน้า 71) ได้เสนอว่า ประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยว คือ 1) ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน/ชาติเป็นอย่างมาก นำเงินตราเข้าชุมชนและประเทศมากที่สุดเมื่อเทียบกับรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้รับจากหน่วยงานต่างๆ และ 2) ประโยชน์ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยการท่องเที่ยวจะช่วยเผยแพร่อัตลักษณ์ของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ การที่นักท่องเที่ยวกับผู้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสรู้จักกันนั้น ก่อให้เกิดความสามัคคี สมานฉันท์ของคนในชาติ และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ ความเป็นเพื่อนร่วมโลกและเกิดสันติภาพขึ้นแก่โลก และเป็นวิธีทางหนึ่งในการใช้การท่องเที่ยวเป็น เครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป โดยการได้เผยแพร่ออกไปสู่สายตาสาธารณชน และเป็นกลไกหนึ่งของการคงไว้ซึ่งความสำคัญของสถานที่เหล่านั้นด้วยเพราะเป็นรูปแบบที่มีรากฐาน แนวคิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบกับกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มุ่ง สนใจการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความสนใจเฉพาะอย่างของตนเองเท่านั้น ทำให้การท่องเที่ยวทางเลือก ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบกำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นอีกวิธีการหนึ่ง ที่สำคัญในการพัฒนาจากคุณค่า จิตสำนึก ความรัก ความผูกพันที่สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับหลากหลาย ของอาชีพที่เป็นทุนวัฒนธรรมของชาวไทยพวนตำบลหินปักเอง ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์และทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยเฉพาะการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมที่มีแนวโน้มที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นจากนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่เคลื่อนจากความสนใจ ในมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ไปสู่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2555) และยิ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ พนิตสุภา ธรรมประมวล, และกาสัก เตชะชั้นหมาก (2553) ที่ได้ ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์และแผนการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในจังหวัด ลพบุรี และได้เสนอกลยุทธ์และแผนการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรี ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ กลยุทธ์ที่ 1 การจัดกิจกรรมส่งเสริม/สร้างโอกาสการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรี

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลผลิต (Output) จากการวิจัยครั้งนี้ ดังบทสรุปและสังเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นนั้น ซึ่งเป็นข้อมูล สำคัญให้กับหน่วยงานของรัฐ (เช่น จังหวัดลพบุรี สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี สำนักงาน

ท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลพบุรี ประชาสัมพันธ์จังหวัดลพบุรี สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น) และสถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี วิทยาลัยการอาชีพและอาชีวศึกษา โรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ การศึกษานอกโรงเรียนและตามอัธยาศัย) นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินการในส่วนที่ เกี่ยวข้องเพื่อสร้างโอกาส ส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ในท้องถิ่น และในจังหวัดลพบุรีที่อยู่บนฐานของความรู้ (Knowledge Based) อย่างแท้จริง อันเป็นกระบวนการ เรียนรู้ การพัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้ เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีได้อย่างยั่งยืน กล่าวคือ

1. จัดกระบวนการ/กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้//เผยแพร่/พัฒนา/สืบทอดในลักษณะต่างๆ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เช่น 1) การนำเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งใน/นอกระบบโรงเรียน 2) การจัดตั้ง กลุ่มสนใจ 3) การพิมพ์หนังสือ/การเผยแพร่ด้วยสื่อ/วิธีการต่างๆ อย่างหลากหลาย และ 4) อื่นๆ (ตามความ เหมาะสม)

2. จัดพิพิธภัณฑ์/ศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวน บ้านหินปักต่อไป

ซึ่งถ้าได้ดำเนินการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น (Ultimate Outcome) จะก่อให้เกิดความคุ้มค่าอย่างยิ่ง กล่าวคือ

2.1 เกิดความรู้/ความเข้าใจในคุณค่า/ความสำคัญของวิถีชีวิต/ภูมิปัญญา/ท้องถิ่น

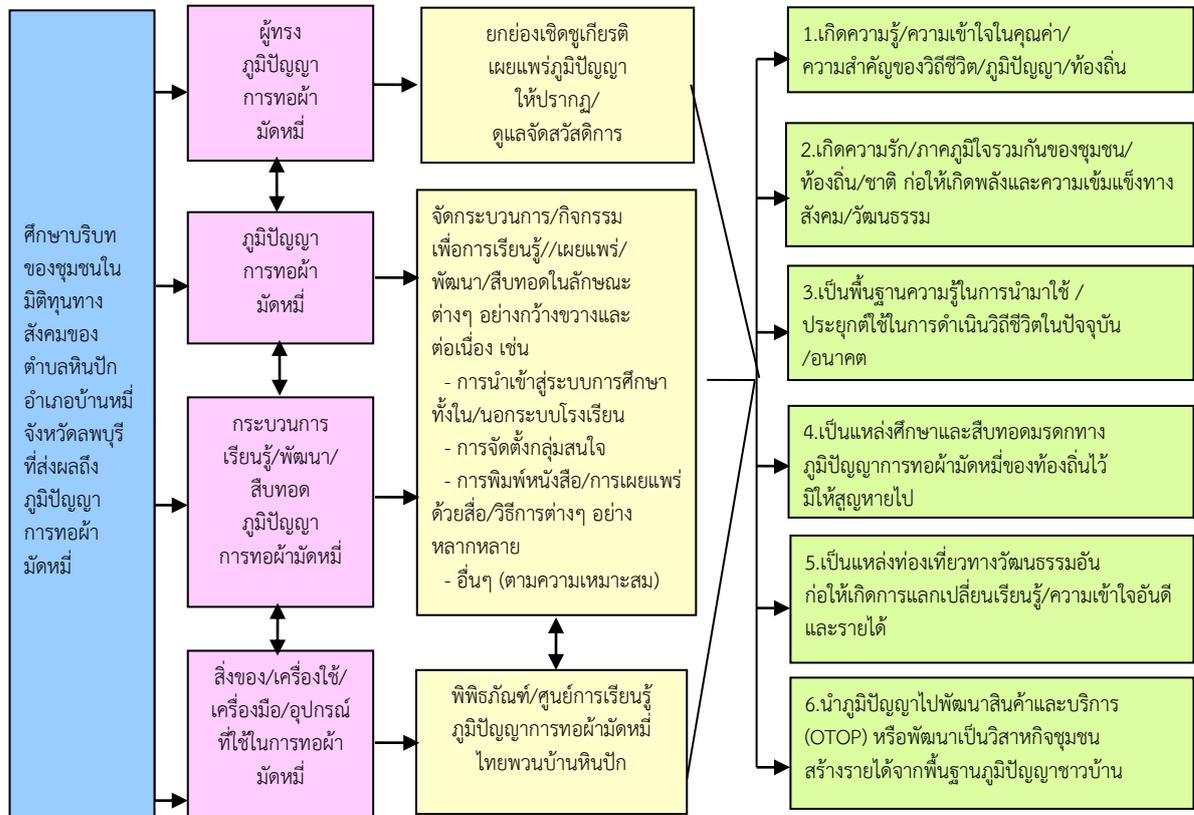
2.2 เกิดความรัก/ภาคภูมิใจร่วมกันของชุมชน/ท้องถิ่น/ชาติ ก่อให้เกิดพลัง และความเข้มแข็งทางสังคม/วัฒนธรรม

2.3 เป็นพื้นฐานความรู้ในการนำมาใช้/ประยุกต์ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิต ในปัจจุบัน /อนาคต

2.4 เป็นแหล่งศึกษาและสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ ของท้องถิ่นไว้มิให้สูญหายไป

2.5 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้/ความเข้าใจอันดี และรายได้

2.6 นำภูมิปัญญาไปพัฒนาสินค้าและบริการ (OTOP) หรือพัฒนาเป็นวิสาหกิจ ชุมชนสร้างรายได้จากพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังแสดงในภาพ 2

ภาพ 2 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัยกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี (ททีมา: คณะผู้วิจัย, 2566)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยนี้ สามารถนำสู่การให้ข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์มากยิ่งขึ้น ดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญที่สามารถใช้เป็นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการของชุมชนไทยพวน ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีนี้ ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการผ่านระบบครอบครัวและกลุ่มอาชีพ ซึ่งเป็นไปตามความถนัดและความสนใจของแต่ละครอบครัว ซึ่งอาจนับเป็นการเรียนรู้ พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาตามอัธยาศัย โดยมีส่วนราชการเข้ามามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนในบางเรื่อง ในบางช่วงเวลา ตามนโยบาย แผนงาน โครงการของแต่ละหน่วยงาน แต่ในส่วนของการเรียนรู้และสืบทอดผ่านระบบการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนยังไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจังมากนัก มีเพียงการให้นักเรียนมาเรียนรู้เป็นครั้งคราวเท่านั้น ดังนั้น สมควรที่ผู้เกี่ยวข้องจะได้พิจารณาแล้วจัดการเรียนรู้และสืบทอดผ่านกระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบอย่าง

จริงจังและต่อเนื่อง เช่น การจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น การสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้และสืบทอดจากครูภูมิปัญญา การจัดทำเป็นหนังสือเสริมการอ่าน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลจากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างโอกาส ส่งเสริม สนับสนุน และอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ในท้องถิ่นและในจังหวัดลพบุรีที่อยู่บนฐานของความรู้ (Knowledge Based) อย่างแท้จริง อันจะก่อให้เกิดความยั่งยืนจากการวิจัยและพัฒนาด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (ในการวิจัยในโอกาสต่อไป)

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2566). **แผนปฏิบัติการราชการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- เกียรติสุดา ศรีสุข. (2556). **ระเบียบวิธีวิจัย** (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จินต์ประวีร์ เจริญฉิม, และสิริชัย ดีเลิศ. (2563, พฤษภาคม-สิงหาคม). กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุสู่ชุมชนและสังคมที่ยั่งยืน. **วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, 33(2), 152-167.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2545). **การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นิตติยา ทองเสนอ, และอุทิศ สังข์รัตน์. (2558, เมษายน-กันยายน). การจัดการวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, 10(1), 187-206.
- พจนา สวนศรี. (2546). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- พนิตสุภา ธรรมประมวล, และกาสัก เต๊ะชั้นหมาก. (2553). **กลยุทธ์และแผนการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในจังหวัดลพบุรี**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- รัตนะ บัวสนธิ. (2558). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2555, มิถุนายน-ตุลาคม). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอุ่ออารยธรรม จังหวัดราชบุรี. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**, 10(1), 148-161.
- ศุลชัย สระทองหัก. (2565, กันยายน). กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนชาติพันธุ์ไทยทรงดำ บ้านดอนทราย ตำบลสระกะเทียม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม. **Journal of Roi Kaensarn Academi**, 7(9), 75-95.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, และคนอื่นๆ. (2555). **การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์กรมหาชน).
- สุภางค์ จันทวานิช. (2553). **วิจัยเชิงคุณภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลหินปัก. (2565). **ประวัติ/สภาพทั่วไป**. สืบค้น กรกฎาคม 1, 2565, จาก <https://www.hinpak.go.th/tambon/general>.
- Bourdieu, P. (1986). **The Forms of Capital**. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood: 58-241.

- ICOMOS Australia. (1999). **The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance**. Australia: Author.
- Raymond, C. (2007). **Creative Tourism New Zealand: The Practical Challenges of Developing Creative Tourism**. In Richards G. and Wilson, J. (eds) *Tourism, Creativity and Development*. London: Routledge, pp. 145-157.
- UNESCO. (2006). *Towards sustainable strategies for creative tourism discussion report of the planning meeting for 2008*. in **International Conference on Creative Tourism**. Santa Fe, New Mexico, USA. October 25-27, 2006.